

БОРЦІ ЗА ВОЛЮ

НАЙКРАЩІ ОПОВІДАННЯ

Ч. 10

БОРЦІ ЗА ВОЛЮ

оповідання з Бурько-англійської війни

За Люї Буссенаром оповів

опб.

НЮ ЙОРК "ОКО" 1965

Це в мапа Африки, того горячого краю, де в країна Бурів (Трансвалі і Оранія). Шукайте тих країн внишу, на сході, це в в правого боку. ко-до морського берега. Нині ціла Південна Африка в під владю Англії, хоч має свій парламент і самоуправу. — А тепер гляньте ген-ген в го-ру! Там побачите наше Чорне Море і кінчик нашого дорогого краю — України! Чтаючи цю книжку, вгадайте і свою Україну!

Звичайні і незвичайні хижаки.

Бурський мисли-вець, і вояк вара-зом.

Бурський мисли-вець, і вояк вара-зом.

Бурський мисли-вець, і вояк вара-зом.

Він не хотів слухати мами, так пуже його гні-вило насильство Англійців.

— Мамо! — говорив він — Я вже великий. Я уже доказав, що в мене є сила і відвага! І зброю маю по батьковій добру.

Жанова мати мусіла признати синові слухність. Він справді доказав уже не раз, що в нього є і від-вага і сила. Тому вона сказала:

— Жане! А хто мене слабу буде боронити пе-ред Англійцями, як вони сюди прийдуть. а не буде жадного муштини в хаті?

Тоді Жан лишився на то мамине прохання в хаті та провадив господарство. Плекав татові

гарні коні та стадо сильних волів — головне багатство бурського селянина.

Жан був завзятий і сильний парубок. Уже два рази виратував батька та й ще кількох Бурів від неминучої смерті. Це було минулого року, коли Жан разом з батьком та ще з іншими Бурами вивірився на північ — горі рікою Вааль, щоби в диких недоступних сторонах пошукати за золотом. Тоді наскочив на їх табор величезний лев.

Жан не перелякався, ухопив батьків кріс і положив льва трупом.

Другий раз знайшовся табор бурських пошукувачів золота в ще більшій небезпеці. Це вже не звичайний хижий звір загрожував їх життю, але лютіші хижаки люде.

Про золото в батьківщині Бурів у Трансваалю і в Оранії тоді довідалися Англійці. Вони цілими гурмами наїхали в край Бурів. З початку вибиралися малими гуртками по золото. Розбивали скали й вимивали водою зернятка золота. Оден такий гурток англійських пошукувачів золота захотів підступом заволодіти тим золотодайним полем, що його по великих трудах знайшов Жанів батько зі своїми бурськими побратимами.

Англійські авантюристи в ночі підкралися під табор Бурів, щоби їх вигубити і без великих трудів прийти на готове та забрати овочі кількамісячної, тяжкої, чужої праці.

Жан пробудився на час, ще заки Англійці ввійшли до розложеного шатра, в якому спокійно спали Бури, не передчуваючи ніякого лиха. На крик Жана пробудився батько та шість інших його товаришів. Вони зараз вхопили за кріси. І треба було. Перед шатром вирости тіни і зачали навмання стріляти до шатра. Але в тій хвилі Бури вискочили зі середини і зачали відбиватися від напасників.

Жан не розумів небезпеки. Як навіжений вибігав на сам перід і сам оден поклав трупом двох Англійців. Інших шістьох постріляли його батько та

товариші. Решта авантюриків утікла. Тоді впало трьох батькових товаришів у бою.

Це ще було мале лихо. Гірше настало тоді, коли вся Англія дізналася про багаті золотодайні поля двох бурських республік і рішила захопити ті полудневоафриканські краї під своє панування.

Англійський уряд зажадав в 1898 році, щоби кождий Англієць мав рівні права з Бурами до бурської землі. Бури на це не погодилися. Тоді Англійці зачали висилати щораз більші війська проти Бурів. Бури рішили до останньої краплі крови боронити своєї волі, своєї землі, свого збіжжя, золота і діамантів (бо й ті дорогі камені знаходили на їх землі).

В 1898 році вибухла правильна війна. Бурам було нетрудно змобілізуватися, бо кождий мав свою зброю і коня, як колись у нас козаки.

При кінці 1899 р. мали Бури сорокдев'ятьтисячну армію. Проти тої армії Англійці вислали аж 180 тисяч свого війська. Англія—це величезна держава, що панує над многими народами в Азії, Африці, Америці й Австралії.

Це був сам початок нової війни, коли до Жанової мами прийшла сумна вістка, що батько упав в бою з Англійцями. Жан проріс маму, щоби його пустила на війну. В матернім серці запікся біль і гнів:

— Іди, сину — сказала вона твердо. — Тепер я не маю права тебе стримувати. Кров твого батька кличе тебе на дімсту. Іди і борони нашої волі та землі.

І Жан пішов.

Набір добровольців. Авдієнція у президента Крігера.

По дорозі приєднався до нього другий молодий хлопець Фанфан.

Батько Фанфана був теж Бур, селянин, але не такий, як Жанів тато. Він випивався тристашісдесят-

пять разів на рік і бив сина Фанфана не менше два рази на день. Молодому хлопцеві це набридло і він рішив вступити на військову службу.

Оба парубки рішили триматися разом. По дорозі вербували до себе нових молодих добровольців. Між іншими пристало до них багато чужинців, які вибиралися були зі своїми батьками по золото до країни Бурів, а тепер Англіїці своїм нахабним нападом перешкодили їм в їх намірах. Та англійська напасть їх обурювала. Вони приставали до Жанового відділу і їхали з ним разом до Преторії.

Як тільки приїхали до того міста, Жан Гранді пішов зі своїми добровольцями до будинку бурського уряду і просив авдієнції в президента Крігера. До президента Бурів був для всіх вільний доступ і хлопці скоро побачили перед собою високого, сильного бородатого мушину. З його вигляду і рухів зрозуміли вони, що такого чоловіка ніхто не зможе ані зломити, ані він сам скоро не зневіриться.

Президент запитав Жана Грандія:

— Хто ви? І чого вам треба?

Молодий юнак відповів бадьоро:

— Я Бур і бажаю боротися з ворогами нашої волі. Хочу пімстити смерть батька, якого вбили Англіїці.

— А хто ці хлопці?

— Це добровольці, котр хочуть зі мною боротися за волю країни Бурів.

— А леж їм ледве по 16 чи 17 літ!

— Це правда, але й ви, пане президенте, вбили льва вже в шіснацітм році життя!

— Добре! — відповів президент усміхаючись.

— Приймаю вас у службу народів. А вас наставляю сотником вашого відділу, який від сьогодні буде називатися „відділом молокососів“, бо вам ще молоко ссати! Але може покажете, що ви справді мушину.

На другий день ранком відділ „Молокососів“ дістав нові рушницї Мавзера та гарні бурські коні.

До тижня зібрав їх командант уже цілу сотню юнаків, з яких найстаршому було 18 а наймолодшому 14 літ.

А за півтора тижня сотня молокососів парадним маршем привітала президента Павла Крігера і відмашерувала на фронт, де стала головною підпокою розвідочної служби бурської армії.

Перший бій. Велика небезпека. Несподівана поміч.

Бури зі всіх боків облягали місто Ледісміт, в якому заперлися англійські війська. Відділ молокососів увійшов у склад армії генерала Вільома, яка облягала місто. За короткий час хлопці вспіли познайомитися зі собою. Найбільше часу посвятили вони вимуштрованню своїх коней до воєнних дій.

Незабаром судилось їм спробувати своєї сили. Англіїці криловою атакою хотіли оточити велику частину бурської армії і звільнити місто Ледісміт від облоги. Вони наскочили на відділ зложений зі 40 молокососів та бажали відрізати його від решти бурської армії. В молокососів не було ані списів ані шабель. Усежтаки вони кинулися зі самими рушницями на англійську кінноту. Божевільна відвага хлопців здалась Англіїцям підозрілою. Вони думали, що за тим бурським відділом незабаром надіуть інші в поміч і тому втекли.

Генерал Вільом призначив відділ молокососів до тяжкої розвідочної служби. Вони мали ріжними способами, чи в отвертїм бою, у воєннїм одязі Бурів, чи переодягнені розвідувати на задах англійської армії про її сили та про воєнні заміри англійських командантів. Вони тоді мали вдавати малих нерозумних хлопців. І вони це робили.

Одного разу Жан дістав приказ розвідати про ворога на лівому березі річки Тугелі. Тому, що це було дуже небезпечне завдання, вибрався він сам один. Несподівано наскочив на нього відділ англій-

ських верхівців, які пустилися за ним у погоню. Наш сотник кинувся з конем у воду. Англійці стали на березі і безперестанно обсипували його кулями. Просто чудом ні одна куля не вцілила у відважного хлопця. На середині глибокої течі кінь став потапати. Жан зіскочив з коня і пірнув у воду, щоби сховатися принайменше на хвилю перед обстрілом. Так робив він пару разів. Нарешті з перемучення зачав і він потапати. Здавалося що для юнака не має ратунку і він мусить піти на дно.

Та в ту хвилю з берега приплив до нього якийсь високий бородатий Бур, не зважаючи на англійські кулі, подав йому руку і виніс його на беріг. Одна куля зранила незнайомого в плечі.

Незнайомий Бур, що виратував молодого сотника розвідників, був тутешній господар, Давид Поттер. Він заніс хлопця до своєї хати і доглядав його так довго, аж цей прийшов до сил.

Хлопець був йому дуже вдячний за ратунок, і дуже часто вже після виздоровлення забігав до нього як лиш траплялося бути молокососам у цій стороні. Він дуже полюбив того відважного Бура. І не диво, що заприсяг пімститись на всіх тих англійських суддях, старшинах, які одного разу вхопили Давида Поттера і на підставі свого суду його розстріляли.

А сталося воно так.

Смерть Давида Поттера. Присяга Жана.

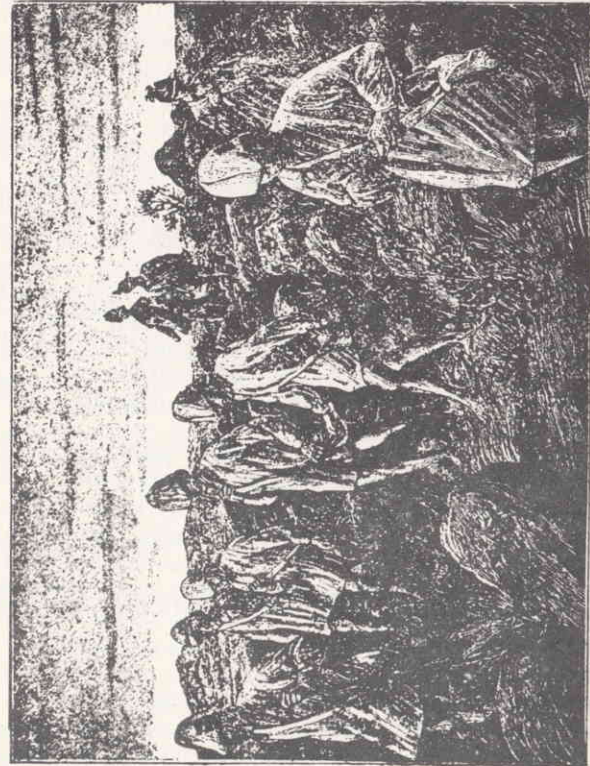
Одного разу, коли Жан Гранді приїхав на господарство свого спасителя, застав на його подвір'ї відділ англійського війська. За столом сиділо п'ять англійських старшин. Вони щойно відбули суд над Давидом Поттером.

Секретар суду, фельдфебель англійської армії, читав обвинуваченому присуд:

„Воєнний полевий суд одноголосно засудив на кару смерті фермера Давида Поттера за те, що

отруїв 25 коней четвертої англійської артилерійської батареї. Присуд є остаточний і повинен бути негайно виконаний“.

Голова суду, полковник шотландського полку, звернувся до засудженого зі словами:

Полонені Бурами англійські воєни відходять в фронті. (Одяг їм забрали Бури для своїх воєків, бо не мали звідки добути).

— Слухай хлопе і кажи, що можеш сказати на своє оправдання?

Бур поглянув згідливо на англійських старшин

і піхотинців. Коли його очі спинилися в тій стороні подвіря, де розпачала його молода дружина та діти, його очі посумніли. Але скоро він заціпив зуби, стиснув грізно кулаки і промовив гнівно:

— Ви мене засудили за те, що я боровся за волю і незалежність нашої держави. Що-ж?! Ви сильніші від мене... вбийте мене.

— Ми є судді, а не вбийники! — гордовито відповів йому голоза суду. — Ви воюєте з нами зрадливо і підступно, а не так як ведуть війну інші культурні народи.

— По вашому — відповів Давид Поттер — тоді буде чесна війна, коли на одного нападе десять, а то й двацять! Так як ви це робите з нами!

— Я зовсім не розумію, чого з мургою входити в балачки! — замимрив оден з членів суду. Він видно засоромився відповіддю Бура.

— Тобі доказано злочин! — звернувся до Поттера полковник — Тебе зараз таки розстріляють!

— О! Я зовсім не буду просити пощади. Але знайте, що за мою кров чекає вас месть.

Після цього прочитали Бурові, що він сам має викопати собі могилу.

Голова суду дав дозвіл, щоби рідня попрощала свого батька. Жінка й діти з голосним плачем кинулися в обійми засудженому. До нього підійшов також Жан Гранді. Він був без зброї, бо лишив її навмисне у хащах, при конях і товаришах. Виглядав на звичайного, не військового бурського мисливця. Він був схвильований, що в такому положенні не може нічим допомогти своєму приятелеві. Всежтаки він запитав Поттера:

— Чи можу я щонебудь для вас зробити?

— Так! — відповів Бур. — Завжди так боріться, як я боровся. Мені не доведеться бачити сходящого сонця волі моєї вітчизни. Помстіть хоч ви мою смерть і не відступайте від моєї сім'ї, аж поки мене не розстріляють.

— Я виконаю вашу волю Давиде.

Після цього англійський офіцер приказав відогнати родину від засудженого, а йому самому приказав викопати собі могилу.

Бур спокійно викопав для себе гріб. Йому хотіли завязати очі та поставити його на коліна. Але він відмовився це виконати і сказав:

— Я хочу вмерти стоячи. Я хочу сам закомандувати до стрілу.

Англійський офіцер, який командував відділом, погодився. Бур стояв перед гробом. Ще раз подивився на жінку й діти. А далі підніс руку й крикнув:

— Прощайте, дружино й діти! Нехай живе вільний народ Бурів! Гей, ви наймити! Стріляйте!

Шість куль пробило його груди.

Нещаслива жінка з голосним риданням припала до тіла свого чоловіка. Вона піднесла свої в крові змачані руки й заговорила до своїх дітей:

— Памятайте діти, що вашого батька вбили англійські наїзники — кати. Вмачайте й ви свої руки в його крові й помстіть його неповинну смерть!

Найстарший чотирнадцятилітній син Поттера, Павло, приступив блідий до сотника молокососів і запитав його:

— Ти мене візьмеш зі собою?

— Так! У мене знайдеться для тебе кінь і рушниця Мавзера!

Майже в руках ворогів. Ще одна перемога.

У тій хвилині до Жана підійшов оден з його сотні і зашепотів з поспіхом:

— Нас зрадили Чуєш? Ратуйся. Англійці вже довідалися, що ми перейшли на їх зади. Швидко йди до коней...

— Дякую, Фанфане, я йду! Павле не гайся ані хвилини й ходи з нами.

В одній хвилині вони допали до коней і втрійку ломчали повним гальопом.

Тимчасом до двора підіхав новий англійський

старшина, який зараз приказав усім англійським воякам оточити дім і схопити живим або мертвим хлопця у мисливській одязі. Та тут же всі побачили, як цей хлопець, з двома іншими, почав повним гальопом через поля. У погоню за ними пустився зараз відділ з трицять кавалеристів.

На переді всього відділу гнав молодий лейтнант на бистрому коні. Віддаль між утікачами і здоганячами зменшувалася з кожною хвилиною. Бурські коники не могли своєю швидкістю рівнятися зі швидкими англійськими расовими кінями. Нарешті втікачі допали до високої трави, в якій бурські легкі коні почували себе краще від англійських.

Через те відділ здоганячів остав трохи позаду, а до хлопців наближувався щораз більше лишень той лейтнант з трьома кавалеристами.

Як тільки Жан побачив, що лейтнант і його люди беруть за рушницю, свиснув і на цей свист коні моментально стали. Тоді він ухопив свого Мавзера, прицілився і бахнув.

У тій хвилині лейтнант перекинувся з коня в траву.

— Це оден з тих, що судили мойого батька! — скрикнув Павло Поттер. — Дякую тобі побратиме.

І він також узяв на ціль здоганяючих та доказав, що вміє прекрасно стріляти. Бо бурські хлопці з малку знали з рушницею, полкючи на всякого звіра.

Ім було зручніше, як Англійцям, бо вони сховалися у траву. З трицятьох кавалеристів по кількох стрілах остало ще усього двацятьчотирьох. Вони побачили, що фронтовим наступом наражуються на велику небезпеку. Тому рішили хлопців оточити з боків.

Але й хлопці мали свою окрему степову тактику. Вони оставили коней у траві, а самі порачкували в сторону ліса, що був він них у віддалі пів англійської милі. Ось так вони непомітно висунулися з того тісного кола, в якому хотіла їх замкнути погоня.

Вони булиби пробували дальше проховзуватися травою, але сталася нагла перешкода. Якось заблукана куля ранила Фанфана і він зачав приставати. Просив, щоби його оставили. Та Жан не зробивби цього.

Він свиснув на коней. Коні на той свист зірвалися і зачали бігти в сторону втікачів. Англійці зразу зачали стріляти, але зараз перестали, коли побачили, що коні чвалають без їздців. Вони поспішно зачали наближуватися до цього місця, в якому сподівалися знайти хлопців.

А хлопці тимчасом всіли на коней і через п'ять хвилин уже моглиби добитися до ліса. Та Англійці також не спали. Вони зачали сильний вогонь та зранили два коні. Не оставало молодим хлопцям ніщо інше, як здатися, або померти в бою. Вони відвернулися лицем до ворога і зачали перестрілку. Наймолодший старшина молокососів зачав непокоїтися, коли побачив, що його командант Жан та заступник Фанфан не вертають. Тому він підсунувся в ліс під саму боеву лінію і зачав приглядатися, що робиться на чистому полі. А там зачалася неабияка забава! Коли вже не було ніяких виглядів на втечу, нагло з ліса загреміли стріли і наші втікачі знайшлися між двома вогнями.

Це відділ з двацяти молокососів прийшов у поміч свойому командантові. Від несподіваного нападу лягло покотом двацять англійських кавалеристів. Решта накивала пятами. Між побитими знайдено фельдфебеля, що був писарем в тім полевім суді, який засудив Давида Поттера на смерть. Він був зовсім здоровий. Лишень кінь придавив його своїм тягарем. Жан запитав чи він хоче бути вільний?

— Так! — відповів Англієць, — але не вимагайте за це від мене ніякої підлости.

— Я занадто поважаю справу, за яку борюся, щоби понижувати полоненого вояка. Я бажавби лишень, щоби ви передали мої листи до кожного

з членів того вашого полевого суду, котрі засудили Давида Поттера на смерть.

Тоді скажіть, чи знаєте їх призвища, щоби я міг заадресувати свої листи.

По заадресуванні листів сотник молокососів випустив фельдфебеля з листами на волю.

Всі листи були одного й того самого змісту:

„Давид Поттер, якого ви вбили, як дикі звірі, засудив вас у своїй останній хвилі на смерть, а мені поручив виконати його волю. Ви всі мусите загинути“.

Фельдфебель пішов і розніс між Англіяцями славу про відважний відділ „молокососів“.

Нова розвідка. В англійському полоні. Пігштік.

Кілька день пізніше завважили Бури якісь підозрілі рухи ворога у передних позиціях воєнної лінії. Треба було розвідати, що воно таке коїться. На розвідку вибрався сам сотник молокососів і забрав зі собою ще п'ятьох своїх вояків.

Вони ніччю прорачкували простір від 300—400 метрів в напрямі ворога та в темряві ночі завважили проти себе якісь темні постаті, що видались їм ворожими розвідчиками.

Жанові забажалось обезброїти ворожі стежі та взяти їх у полон. Він кинувся разом зі своїми товаришами на ті постаті, але враз зрозумів, що це не були люде, лиш наставлена на Бурів пастка.

Замість людини його руки схопили якийсь вовняний валок, подібний до звиненого покривала. Заки отямився, покривало шарпнуло його в пастку. В тій хвилині наскочила на нього і на його товаришів англійська передня сторожа та взяла їх у полон.

Жан зрозумів, яка велика небезпека чекає Бурів. Оден Англієць шепотом зачав насміхатися:

— Попались молоді дурні на вудочку.

Тоді Жан з усієї сили штовхнув англійського вояка, який тримав його за шию і закричав:

— Тривога, Бури, тривога! Англіїці наступають!

Весь замір Англіїців пропав. Розлючений вояк замахнувся за те на Жана шаблею. Та той зручно похилився та ще вихопив воякові револьвер. Він рішив дорого продати своє життя. Скоро його пізнали англійські вояки, що він є сотником небезпечного відділу молокососів.

Він уже був славний в англійським війську. Його назвали там Забіякою і за його схоплення живим призначено нагороду 200 фунтів штерлінгів.

Коли англійські вояки зрозуміли, кого взяли в полон, заявили:

— Не треба його вбивати, бо пропаде 200 фунтів нагороди за нього.

Через те всіх полонених привели живих до англійського сотника.

А цей подивився на Жана і спитав:

— Чи це ви є той командант сотні молокососів, котрого називають Забіякою?

— Так! — відповів з гідністю Жан Гранді.

Тоді англійський сотник виняв з кишені помнятий папірець і Забіяка пізнав, що це той самий лист, який він писав до всіх членів суду.

— А тепер я вас передам майорові Кольвілью, який з вами побавиться.

Жан пригадав собі, що Кольвіль був також одним суддею, що засудив Давида Поттера.

Кольвіль прийшов і сказав з насмішкою до Забіяки:

— Як бачиш, хаме, я хоч присуджений тобою на смерть, почувую себе чудово.

Опісля він звернувся до уланського підстаршини:

— Макс Вель, візьми цього кабана і пограйся з ним у „пігштік“.

Пігштік це була дика забава п'яних англійських уланів з полоненими Бурами. У точнім перекладі це значило „колоти свиню“

Забіяці подали великий мішок і сказали, що ним має він оборонятися, коли хоче вийти з тої забави живим.

Двацять кінних уланив пустилося на нього з піками в руках. Інші вояки й офіцери приглядалися з насолодою дикій забаві з життям полоненого та реготалися мов скажені.

Перший удар був страшний. Але Забіяка сильно тримав мішок, так що його з ударом майже підняли в гору. В нього влучили два списи. Один у плече, а другий у праву руку.

Офіцери зачали між собою ставити ставки, що хлопця морально зломлять.

Але Жан тримався по геройськи. Хоч з ран лясала кров і сам він був схвильований такою дикою грою, він узяв мішок у руки, бо побачив, що улани летять ще раз на нього зі списками. Він закричав до англійських офіцерів і вояків:

— Ах! Собаки ви, собаки!

Та всеж таки мішок охоронив його і тим разом від смертельних ран. А може воякам сталося жаль молоденького героя і тому намагались попасти списом в мішок, а не в живе тіло.

Коли улани на приказ Кольвіля готувалися до третього удару, нагло приїхав англійський генерал і офіцери побігли до нього. Генерал розвідався, з ким іде дика гра. Коли йому сказали, що це Жан Гранді, звісний сотник молокососів, він приказав:

— Спам'ятайтеся, що скаже на те світ! Перенесіть цього відважного юнака до шпиталю.

У тій хвилині Забіяка впав без пам'яті від ран та умучення на землю.

Втеча зі шпиталю. Змагання з морем. Хитрий спосіб.

Забіяка мав безліч ран повсьому тілі, але вони не були небезпечні, лишень дуже докучливі.

Через два тижні англійська команда рішила

перевезти всіх полонених Бурів глибоко в своє заплля. Кілька днів їх перевозили залізницею до порту Дурбан, а звідтіля воєнним кораблем „Каледонія“ Індійським океаном до Сіантон Тавн, який є віддалений від Дурбану 1400 англійських миль. Там ту частину полонених, в якій був наш Гранді, перевели Англійці на малий корабель „Терор“. Той корабель стояв у віддалі трьох англійських миль (шість кілометрів) від берега.

Усіх полонених зіпхано як оселедців у малу корабельну комнату, а пораненим та винищеним довгою подорожю і боями давали так мало їсти, що вони погибали повільною голодовою смертю.

В таких страшнім положенні Забіяка, помимо сильної сторожі, рішив за ціну життя втікти. Нехай його в часі втечі поцілять кулею, нехай утопиться, але дальше терпіти таке життя він не був в силі. Від товаришів дістав він довгого шнура, якого вони переховували для втечі ще в тім часі, коли в них були сякі-такі сили. Тепер вони зовсім ізнемоглись і радо відступили той шнур Забіяці.

Як тільки настала ніч, Забіяка вибрався осторожно виминати англійські військові сторожі на кораблі.

Уже здавалося, що сторожа схопить утікаючого в'язня, уже здавалося, що вартовий зачне стріляти в воду, яка плюснула від падаючого тіла і збудила його зі сну. Але вартовий подумав, що це акула людожер махнула хвостом по воді і заспокоївся. (Акули це величезні й дуже пажерливі морські риби, живуть в теплих морях).

Товариші недолі радили йому ще перед утечею, щоби він по можности зміняв напрямки в часі плавання, бив ногами в воду, а коли акула перевертається догори черевом, щоби його пожерти, то він повинен занурюватися під воду.

В тривозі і постійній небезпеці переплив виснажений неволею і ранами юнак зо три англійські милі (шість кілометрів). Ще поплисти зо чверть години!

Але в нього нестало вже сил. Філі підкидали його високо. Що хвилини мусів занурюватися, щоби втекти від пащек акули і те його сильно мучило. Ноги вже деревіли з утоми.

— Я потопаю — подумав юнак.

— Бум! — загремів нараз гарматний вистріл.

У тій хвилині замиготіла з кораблів велика скількість світлометів (рефлекторів) по морі. Це шукали за збігцем! Забіяка подумав, що йому вже прийшов кінець. Та нагло під ногами він натрапив на твердий ґрунт. Це була скала. Вона стирчала над водою. Останками сил видрапався на скелю і сховався за її стіною від мигаючих світл. У ту мить заснув з умучення камінним сном.

Збудив його страшний голод. Був день. Зачав шукати довкруги скали за черепашками. Розбивав мушлі і захланно зачав поїдати ті маленькі морські тваринки.

Коли зачало смеркати, Жан підплив до берега, де стояла військова вартівня, морська твердиня. Було тихо і пусто. Він побіг по кам'яних сходах в гору і забіг до якоїсь кухні. По всьому було видно, що це була кухня військової залоги твердині. В кухні не було живої душі.

Біля кошика з харчами Забіяка побачив одяг та білий фартух кухонної слуги.

Він схопив той одяг і переодягнувся в нього. Не маючи вусів виглядав як дівчина. Потім відчинив двері й сміло вийшов на подвіря, де стояв вартовий. Швидко хотів пройти побіч вояка, але цей шепотом зачав до нього говорити в темряві:

— Як скоро ви сьогодні вертаєте до дому, міс Мод.

(Міс значить по англійськи: пані).

Очевидно, що вартовий узяв його за куховарку. Забіяка нічого не відозвався і сміло пішов далше. На містку стояв другий вартовий і той йому крикнув:

— Доброї ночі! Міс Мод!

І тут він не зважався писнути, але якось щасливо знайшовся на волі.

Там стало перед ним важке питання: що робити з тою волею серед чужих людей, далеко від своєї рідної батьківщини?

Жан стає покоївкою. Поворот до краю Бурів. Між молокососами.

Наш хлопець пізнав уже, що ніяким способом не добеться в одязі муштини до країни Бурів. Рішив дістатися туди в тім жіночій одязі, який так щасливо послужив йому видістатися з мурів морської твердині. Щоби якось здобути гроші і пережити найтяжчий час, він щасливим випадком став за покоївку до одної старої Англійки, пані Адамс. Стара жінка навіть не підозривала, що Жанна Дюшато це ніяка дівчина, а хлопець! Вона тільки боялася, щоби та Жанна не була вітрогоном і не бігала за хлопцями. Вона не хотіла бачити такого скандалу у своїй хаті, що покоївка уродить в її хаті дитину.

Теж їй було трохи дивно, що Жанна ломас англійську мову.

Одного разу стара Англійка чогось дуже стрівожилася.

— Пані! Пані! Що з вами?

— Мого сина... сотника артилерії, тяжко поранили біля Кімберлей! Прокляті Бури!

„Адамс, сотник Адамс — став пригадувати собі Жан. — Та-ж це один з тих офіцерів, що засудили Давида Поттера.

— Я їду до нього! — скрикнула стара мати. — Жанно, чи ви можете зараз їхати зі мною? — запитала вона Забіяку.

(Англійці навіть до слуги кажуть „ви“).

Жанна з підскоком погодилася. Їй чи йому ані в думку не приходило, що таким легким способом він поверне знов до краю Бурів і буде недалеко від своїх молокососів.

По тяжких невигодах міс (пані) Адамс зі своєю покоївкою приїхала на фронт, до цього дивізійного шпиталю, в якому мав лежати її ранений син.

Але покоївка не була цікава, чи син її пані живий, чи подужав, чи може вже взагалі його поховали.

Як тільки Жанна побачила коня на припоні біля шатра дивізійного шпиталю, не втерпіла і скочила на нього.

Побачивши жінку на коні, Англійці зачали сміятися, тим більше, що кінь зірвався до бігу і покоївка тоненьким голосом кричала:

— Ратуйте! Тримайте! Я покоївка міс Адамс.

Вона цупко трималася кінської гриви, а вояки сміялися, бо думали, що вона туй-туй упаде.

Але якось не впала, тільки шораз дальше ніс її кінь від табору.

Та оден з кавалеристів зачав підозрівати в тій цілій справі щось непевне. Він закричав:

— Та жінка сидить на коні як справжній їздець. Не вірте їй, це шпiон! За ним, за ним, у погоню!

Верхівці кинулись за ним у погоню. Дехто зачав стріляти з револьверів.

Але Забіяка був уже між першими лініями Англійців. Нагло перескочив їхні окопи і вже знайшовся між лінією Англійців та Бурів. Англійські вояки зачали обстрілювати їздця, але якось їм не велося. Алож і Бури зачали стріляти, бо не розуміли, в чім справа. Тоді Забіяка зняв з голови свій білий жіночий очіпок і зачав ним махати в сторону Бурів. На цей знак Бури перестали стріляти. Нарешті на 300 метрів від лінії Бурів кінь Забіяки, поцілений кулею, упав.

Не було ради. Треба було бігцем на власних ногах дістатися до бурських окопів.

А там зустріли його якраз його знайомі товариші. Тут там стояли молокососи, і Пер, і Жан Люї, і Корель, і Йорис і інші.

Нові бої. Чин Павла Поттера. Відступ англійської армії.

Обі ворожі армії стояли проти себе у завзятих боях під Кімберлєєм. Бури облягали тісним обручем те місто, а лорд Метуен, англійський генерал, хотів цей обруч розірвати.

Одного разу відділ молокососів завважив підозрілі рухи та пересування англійських військ. Стало ясно, що лорд Метуен рішив з великою силою виступити до бою.

Зачалося від артилерійського вогню. А потім виступила англійська кіннота та піхота.

Павло Поттер заряджав поволі до своєї рушниці патрон за патроном, уважно прицілявся і стріляв.

Часом робив вдоволено новий карб на старій рушниці свого батька.

— Так! Це вже дванацятий!

— Що значить дванацятий? — запитав його Забіяка.

— Дванацятий англійський офіцер, з того часу, як моя мати принесла мені стару рушницю. Одинацятий був Адамс.

— Ти й не здогадуєшся, що то був суддя твого батька і ти пімстився на ньому.

Тимчасом наступ розгортався щораз сильніше. Лорд Метуен став сам до бою. Його на приціл узяв собі Павло Поттер, бо бачив, що це якась фігура! Стрілив, і генерал перекинувся назад та впав мертвий на землю.

Після цього Англіяці скоро відступили. Їх відступ був подібний до безладної втечі.

Нові англійські сили. Панцирка. Геройський чин Забіяки.

Незабаром прибули на фронт нові англійські сили. Великі спустошення в бурській війську та в їх воєнній матеріалі робила англійська панцирка (опанцирений сталевими бляхами залізничий потяг).

Не було ради. Бурам треба було конечно знищити ту панцирку. Треба було висадити міст на залізниці, так щоби для панцирки не було можливости повернути. Це тяжке завдання узяв на себе відділ молокососів. Вони розділилися на дві групи і темною нічкою зачали посуватися до річки Моддер, через яку перекинено той залізничний міст, що його повинні були знищити молокососи.

Вони дуже обережно посувалися вперед, ховалися поза скелі, за кущі, припадали що хвилини до

землі і знов рачкували вперед. У віддалі п'ятьсот метрів видно було панцирку. На 150 метрів від них стояли англійські стежі на варті.

Нарешті Забіяка з кількома хлопцями допов до залізничного шляху. При допомозі Фанфана заложив динаміт. Оден необережний рух і все могло скінчитися погано. Потім частина молокососів відсунулася на кілька кроків від шляху і Забіяка посунув у сторону моста.

Заки вибрався, шепнув Фанфанові:

— Як почуєш вибух на мості, підпали льонт і втікай. І всеодно підпали через п'ятнацять хвилин, хоч і не почуєш вибуху. Це знак, що мене вбито.

Не минуло й п'ять хвилин і він уже був при мості.

— Хто йде?

Забіяка знав через розвідку, що моста пильнують ірландські частини. Знав також, що вони люблять попоти горівку і тому взяв її зі собою. Але як тут нею почастувати підзорливого Ірландця? Ірландець сам не був певний, чи йде свій, чи ворог і спитав:

— Це ти, Томмі?

Забіяка засміявся і напівголосно відповів:

— Не кричи так голосно, Педді.

Він навмисне назвав Ірландця тим іменем, бо в Ірландців воно так часто вживається, як в Українців Іван. Буває, що Педдім називає оден Ірландець другого, хоч цей другий називається інакше. Це так ніби з жартів.

— Чого тобі? — запитав Ірландець.

— Я дістав добру закуску та пляшку віски... Давай спробуємо...

Було темно і Ірландець справді взяв Жана за ірландського вояка. Жан відкоркував пляшку і подав ворогові.

Коли цей пив, Жан раптом штовхнув його так сильно, що він не вспів і скрикнути і полетів стрімголов у безодню, де плила ріка.

Не зважаючи на небезпеку, яка могла виринути з того, що могла прийти зміна варті, Забіяка поволи видрапався по стовпах під міст. Але тяжко було триматися стовпа і працювати, бо не було вільних рук. Тоді Жан вхопився ногами за одну залізну штабу і повис коміть головою над безоднею. Він мав тепер обі вільні руки і зачав закладати динаміт.

Нагло Ірляндець, що його Жан скинув у безодню, зачав кричати. Видко, що впав у воду і виратувався.

— Пропав я! — подумав Жан і зачав працювати ще скоріше, тим більше, що кров зачала йому бити до голови і він тратив сили. Останнім зусиллям запалив льонт і впав до долу. Ірляндські жовніри зачали бігти до світла, але нагло стримав їх страшний вибух. Кинулись вони трохи взад, аж тут з другого боку знов загуділо від вибуху.

В хвилині, коли наступив вибух на мості, Жан влетів майже на дно ріки Моддер. Тут ріка була глибока на яких шість-сім метрів. Це вратувало йому життя, бо відломки заліза від розваленого моста не мали вже в воді такої сили.

Коли Жан вплив на верх, почув другий вибух і кинувся в ту сторону, щоби злучитися зі своїми товаришами. Але не так це легко було зробити, бо Фанфан зі своїми вояками власне розпочав остру стрілянину в ту сторону, де стояв Жан. З тої сторони на Бурів стали наступати два англійські відділи. Таким способом Жан знайшовся між двома вогнями і тільки одно було щастя, що була темна ніч і він міг ховатися. Та колиб довше таке мало тривати, то для Забіяки могло це мати погані наслідки. Тому голосним свистом на пальцях зачав він висвистувати марш молокососів (що вони собі склали).

І справді молокососи вчули той свист і на хвилю перестали стріляти в той бік. Це вистарчило, щоби Забіяка знайшовся разом зі своїми.

З нашими хлопцями могло бути зле. Начальний вожд бурської армії, Кроніє, подбав уже про те,

щоби зараз після експльоізій вислати відділ з 300 людей на поміч молодим воякам та й на те, щоби захопити в свої руки панцирку.

Над раном Англійці на панцирці зрозуміли, що їх положення є безнадійне. Міст зірваний, залізничний шлях зіпсований на великім просторі, а ріка велика. Вони вивісили з панцирки білий прапор.

На цей знак вийшов і собі з білим прапором на знак згоди селянин Вуттерс, що командував цим бурським повстанським відділом. Він зажадав, щоби

Англійські вояки піддаються Бурам.

Англійці з панцирки склали зброю і дозволив забрати їм свої власні річі. Очевидно, що треба було ще ті річі переглянути, щоби хто не сховав зброї.

Вуттерс з обережності приказав англійським жовнірам піднести руки в гору. Тільки командант панцирки не підніс рук. Коли Вуттерс у товаристві трьох десятків Бурів наблизився до англійського відділу, командант панцирки стрілив і убив Вуттерса

таким підступним способом. *) Пан не міг стерпіти, що над ним взяв верх простий мужик! Забіяку так обурих негідний вчинок Англієця, що він з місця його застрілив. Бури кроваво хотіли пімститись за таке віроломство на всіх полонених. Забіяка аж зжакнувся на саму думку такої різні обезброєних полонених. Хоч яке було обурення Бурів, то йому всеж таки вдалося їх стримати від того масовго морду.

З поміж полонених виступив тоді англійський старшина і сказав:

— Я сам і мої вояки дякують вам за ваше лицарське поведіння. Будьте переконані, що й нас обурих нечесний вчинок нашого капітана Гердена.

Як почув Забіяка призвище вбитого англійського команданта, сказав до Павла Поттера:

— Капітан Герден це оден зі суддів, убийників твого батька.

Великий бій коло Вольверскраале. Чотири тисячі полонених Бурів.

По тих поразках горда Англія побачила, що з бурськими мужиками-повстанцями таки не жарти. Англійський уряд за всяку ціну рішив примусити Бурів до послуху, хочби прийшлося добути останні сил. До південної Африки вислав він знов велику силу війська, чудово озброєного, добре підготованого і плаченого. Фельдмаршал Робертс і начальник військового штабу лорд Кітченер зачали продумувати над новим пляном наступу на Бурів. Англійського війська було тоді більше, як усього населення обох бурських республик разом з жінками й дітьми. Англієці мали 200.000 війська, а бурська армія мала найбільше 49.000 узброєних вояків. Та англійська армія була далеко від свого рідного краю і не знала терену.

Ці були наємні вояки, які служили не для ідеї,

*) Це історична правда.

а за гріш. Зате Бури горіли запалом оборони свого рідного краю перед захланним ворогом, світовим грабіжником, якому ще було замало чужих країн і кольоній. Бури боролися за свою незалежність і тому їх жмінка так довго стояла проти переважаючої сили англійської армії. До бою за волю ставали не лишень мужчини, але також і бурські жінки, а навіть і нераз діти.

Бурський полковник Вільбуа Марейль, що проводив тою частиною фронту, в якій боровся також наш Жан зі своїм відділом, був старий і досвідний вожд. Він відразу пізнав, що англійська команда тепер розпоряджає збільшеною силою та хоче окружити і відрізати його полки від усеї бурської армії. Тому в порозумінні з начальним вождом Кронієм він приказав своїм частинам відступати аж до долини Вольверс-Краале біля ріки Моддер. Там бурські війська окопалися у стрілецьких ровах і рішили ставити завзятий опір.

Стопядесять англійських гармат зачало засипувати залізним вогнем бурські позиції та табори. В окопах мали Бури мало втрат. Зате впало дуже багато худоби від гарматного вогню у таборі. Страшна африканська спека дошкулювала Бурам. Упавша худоба зачала гнити. Вона розсівала страшну задуху і ріжні заразливі недуги. Вода в ріці була також затроєна падлиною.

Бурські вояки і жінки та діти в таборі вмиралі від голоду й спраги.

Кроніє хотів поховати поляглих. Але англійська команда була нелюдяна.

Генерал Робертс приказав дальше бомбардувати окопи Бурів. Англійські війська підходили щораз ближче до бурських позицій. Бури не могли їх стримувати, бо не було в них гармат і не ставало вже набоїв.

Нарешті Кроніє побачив, що для тої частини бурської армії нема виходу. Вона була з усіх сторін окружена та приперта до ріки Моддер. Тоді бур-

ський генерал рішив здатися. І справді здав зброю і попав зі своїм відділом у полон. Англійська команда на весь світ голосила свою перемогу. Та всеодно прихильність усього світу була по стороні Бурів, героїчних борців за волю рідного краю.

Разом з відділом Кроніє попали у полон і молюкосоци.

Забіяка в великій небезпеці.

Після великого успіху в англійським війську настало деяке замішання. З цього скористали Забіяка, Фанфан і Павло Поттер. Вони вкрали три англійські коні і втікли через ріку з полону. При переправі десь загубився Павло Поттер. Англійські сторожі таки заважили вночі втікачів і зачали їх обстрілювати. Забіяка думав, що Павло погіб.

На другий день Англіїці вже були й по другій стороні ріки. Забіяка і Фанфан негайно впали в руки англійської розвідки під проводом сотника Ресселя. Рессель відразу пізнав Жана. Він вийняв з кишені той лист, що його отримав від фельфебеля і сказав:

— Бачите, я той сам член суду, якого ви засудили на смерть. З початку ми брали ваше письмо зі смішками. Але трьох з того суду ви таки втікли. Немає ради. Ви в моїх руках і я вас мушу повісити.

По тих словах він приказав підстаршині зробити петлю. Підстаршина був гоноровий жовнір. Він зрозумів, що не годиться вбивати полоненого вояка. Але сотник Рессель загрозив йому розстрілом за непослух.

Тоді зробив він петлю, затягнув її на шию Забіяці та став уже перекидати шнур через гиляку. Та в тій хвилині він і ще оден жовнір упали трупом на землю. Це Павло Поттер нагло з'явився за хатою і за одним пострілом положив двох катів Забіяки!

Капітан Рессель зрозумів, що Забіяка знова виховується йому з рук. Він витягнув револьвер та

намірився в Жана. В тій хвилині Павло випалив до нього і прострелив йому руку. З цілої розвідки остав ще оден англійський вояк, який утік перестрашений з несамотнього місця. Павло швиденько підбіг до Забіяки та звільнив його з петлі. Розрізав шнурки, якими звязано йому руки. Так само звільнив Фанфана.

Тоді прискочив до раненого Ресселя та гукнув йому над ухом:

— Це тебе, бандите, треба повісити.

— Так є! — potwierдив Фанфан. — Обовязково треба таку собаку витягнути на гиляку. Мусить бути кара за всі твої вчинки.

І хоч як пручався англійський сотник, пагиб такою неславною смертю, яку готовив для Забіяки.

Ще оден кат Давида Поттера. Підступ Забіяки.

Після великого програного бою під Вольверс-краале Бури перестали боротися з англійським військом в отвертій бою. Вони не мали на це ані відповідної кількості гармат, ані на стільки війська.

Тому зачали партизанську війну, ховаючись по горах. Там несподівано наскочили на англійський відділ, там зробили засідку, там знову наподіяли шкоди в англійським таборі. День у день мучили англійських вояків, які не знали, звідки й коли наскочить на них бурська засідка.

Особливо трівожився за своє життя у такій незвичайній війні пятий ще живий член суду над Давидом Поттером, майор Кольвіль. Недавно дістав він страшну вістку про ганебну смерть сотника Ресселя. Тут він зрозумів, що це рука страшного местника Забіяки. У такій партизанській війні не був він безпечний ані в день ані в ночі. Не знав, чи має довіряти якомубудь бурському селянинові, в якого хаті випадково став на нічліг, чи ні. Найрадше він вгубивби всіх Бурів,

Нарешті взявся на спосіб. Оголосив по всіх у-сюдах 1000 фунтів штерлінгів нагороди за голову Забіяки. Але всеодно спокою не мав. Він дістав приказ охороняти збірники води між Блямфонтейном і Ледібрандтом. Це місце мало важке військове значіння, бо його тяжко було здобути. А рівночасно велика частина англійських військ черпала відсіль здорову воду, якої не можна було знайти в іншій місці. Але й ті збірники води Бури розлили помимо цього, що їх сильно сторожили перед саботажем.

Англійці проголосили жорстокі закони. Загрозили розстрілом та конфіскацією майна всім тим, хто даватиме якубудь поміч повстанцям: чи зброю, чи харчі, чи нічліг.

Але й те не помагало. Англійці лютували. Їх поведення супроти бурського населення було гірше від поведення звичайних бандитів і розбишак. Вістки про знущання Англійців викликали обурення у всьому культурному світі.

Не зважаючи на те, лорд Робертс приказав нищити всі оселі, в які тільки входила англійська армія. Вони виганяли жінок і дітей з їх хат, а хати підпалювали. Вони грабили в населення останні харчі.

Одним з найлютіших катів був власне майор Кольвіль. Та й на нього прийшов кінець. Одного разу негайно наскочив на нього партизанський загін молокососів. Половина Англійців з його відділу лягла трупом або була ранена, а решта дала ногам знати.

Коли Забіяка проходив полем бою, завважив між побитими раненого англійського офіцера. Офіцер обернувся до Жана і пізнав його:

— Будь ти на віки проклятий! — скрикнув він і сконав.

Це був майор Кольвіль, останний ще до цієї пори живий кат Давида Поттера.

Останний бій. Жан у шпиталі.

Лист до рідні.

Геройська армія Бурів була вже зовсім на вичерпанні своїх засобів і сил. Ще тільки армія генерала Бота давала відпір англійському наступові. Але з кожним днем мусіла відступати перед переважаючою силою ворога.

Одного разу, коли в часі відступу треба було переправитись через ріку Вааль, генерал Бот покликав сотника Жана Гранді і запитав його, чи схоче взяти на себе велике завдання стримати наступ англійської армії, аж поки армія не переправиться на другий беріг ріки.

Цей приказ означав:

— Ви маєте там боронитися до останнього всяка і до останньої краплі крови. Молокососи виконали приказ. Вони так довго стримували атаку англійського війська, аж уся бурська армія виратувалася. Саміж вони як герої майже всі лягли в покотах на землі, або трупом або ранені.

Та самопосвята молодих людей, майже дітей, безмірно заімпонувала англійському полковникові, який вів наступ проти тої задньої сторожі бурської армії. Він приказав усім своїм лікарям добре перевірити все поле бою і всіх, кого ще можна, ратувати від смерти.

Рівночасно він вислав до своєї вищої команди звіт, в якому сказав:

— Цей хлопський народ треба поважати. Він завзято буде боронити своєї землі і волі. Коли ми йому не оставимо волі, то нас більше буде коштувати боротьба, ніж прийде до нас зисків з того краю.

Між тяжко раненими знайдено також Забіяку. Англійський полковник заопікувався тим славним Буром і обіцяв йому переслати до його рідні лист. Забіяка сів і написав до мами той лист:

Люба мамо!

Я живий... Справді чудом я остав між живими

Між трупами мене відшукали. Відшукали живим також Фанфана. Ми виконали наш обов'язок. Англійський полковник заявив нам, що з причини наших молодих літ дарує нам волю, коли ми дамо йому слово честі, що в тій війні вже не вхопимо кріса до рук. Але ми не могли йому цього обіцяти, хоч він оден з поміж англійських старшин видається нам шляхотним і розумним вояком. Коли тільки ми трохи поздоровіємо, нас відвезуть до одного зі своїх таборів полонених. Я сподіюся, що наш народ оборонить свій край і я побачу тебе ще, мамо. І ти і я будемо тоді щасливі. Твій Жан.

Полковник справді передав той лист матері Жана.

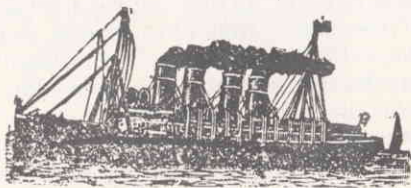
Війна обернулася в користь Бурів. Проти англійського панування рушилися також місцеві чорні Зулюси. Вони разом з Бурами розгромили армію англійського генерала Коллі. Генерал Вуд побачив, що тепер тяжко буде зовсім згнобити Бурів. Він представив це англійським міністрам і вони приказали йому розпочати мирові переговори.

Хоч Бури мусили визнати над собою зверхність Англії, то дістали автономію (самоуправу).

Англійський уряд визнав бурський уряд Трансвалю. Так само визнали вони уряд Оранжевої республіки, на якій чолі став президент Брандт.

В 1902 р. покінчилася англійсько-бурська війна. Англія пішла Бурам на великі уступки, бо знала їх завзяття і їх геройську постанову: що доки живий хоч один Бур, не бачити ворогам поневоленого Трансвалю!

Кінець.

Англійський корабель

